

Фелікс Картте: «Налякати і стерти межі між правдою і брехнею». Як російська дезінформація інфікує людей

«Дзеркальна політика» – це тактика, коли пропагандист звинувачує своїх опонентів у тих самих діях чи стратегіях, якими він сам активно займається.

Мета полягає в тому, щоб стерти межі між правдою та брехнею, між правильним і неправильним, і зрештою зробити людей байдужими.

Кремль часто використовує цю тактику для заплутування аудиторії та відведення підозр від себе. Наприклад, кремлівська пропаганда часто звинувачує Україну та Захід у «нацистських» кроках та спробах дестабілізувати Росію, тоді як саме Кремль намагається знищити демократичні уряди інших країн, дестабілізувати та підпорядкувати суспільства.

Також Кремль регулярно звинувачує Захід або певні групи, такі як ЛГБТК, у «втручанні» у справи Росії, тоді як очевидно, що саме Росія втручається у вибори та діяльність ЗМІ інших країн.

Це і є «дзеркальна тактика» в дії.

Однією із ключових цілей російської дезінформації є підірив громадської підтримки України в західних країнах, таких як США та Німеччина.

Наприклад, кампанія під назвою «Допельгангер» (з німецького «двійник» – ред.) поширює проросійські наративи через фейкові сайти та акаунти в соцмережах, підробляючи сторінки авторитетних ЗМІ, щоб завоювати довіру. Основні теми включають сумніви щодо ефективності санкцій проти Росії, посилення негативного ставлення до українських лідерів та нагнітання страхів щодо українських біженців у Європі.

Російська пропаганда залишається на крок попереду, діючи через посередників і комерційні структури, що ускладнює її ідентифікацію. Крім того, деякі політичні партії в ЄС активно просувають проросійські наративи, що ще більше ускладнює боротьбу з дезінформацією в межах ЄС. Щоб створити більш здорове медіасередовище, ЄС слід інвестувати не лише у громадські телерадіомовні компанії, а й використовувати регулювання для обмеження домінування цифрових медіа та IT-компаній, забезпечуючи чесну конкуренцію та стійкі доходи для якісних медіа.

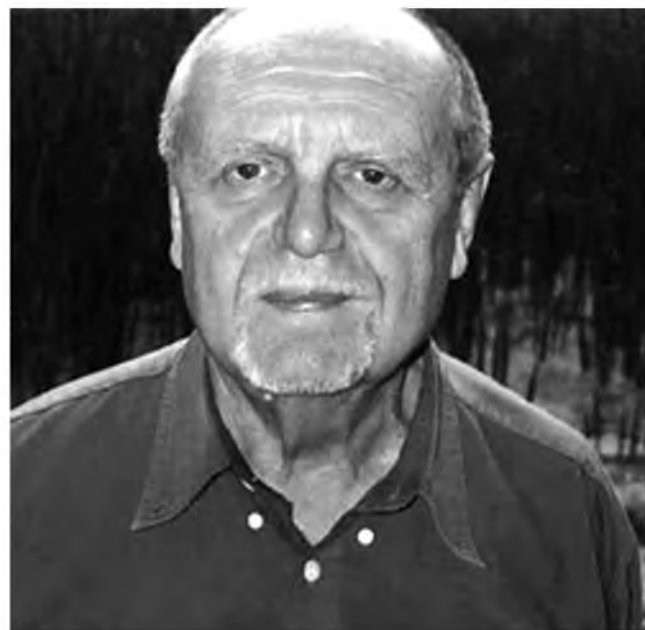
Фрагменти статті. 18.11.2024.

<https://www.radiosvoboda.org/a/rfe-rl-rosiyska-kampaniya-dezinformatsiyi-taktyka/33206557.html>

Автобіографічні повісті Михайла Стельмаха в інтерпретації Олександра Муратова

Олександр Муратову – 90

Лариса Брюховецька

Кінорежисер, сценарист, письменник, художник Олександр Муратов.

Олександр Муратов – український кінорежисер, письменник, сценарист, художник, заслужений діяч мистецтв України, кавалер ордена «За заслуги» III ступеня. Після закінчення ВДІКу, починаючи з кінця 1950-х, працював у кіно без пауз. Серед українських кінорежисерів його можна вважати рекордсменом: зняв 25 ігрових фільмів різних жанрів (п'ять із них у співавторстві), серед яких були й екранізації творів українських письменників Михайла Стельмаха та Миколи Хвильового, і більше десятка – документальних.

Ситуація загрози, в якій ми, українці, нині проживаємо, велить нам звертатися до національних надбань, до творів літератури і кіно не тільки загальновідомих, а й тих, які були відсунуті на маргінес через невідповідність канонам авангарду і постмодернізму. Одне слово, традиційних, які так само повноправні, як і всі інші. Цінність їхня в тому, що вони утверджують людську доброту як основу співжиття, оздоровлюють ментально, збагачують душу, розкривають національну самобутність.

Серед фільмів Олександра Ігоровича дилогія «Гуси-лебеді летять» (1974) та «Щедрий вечір» (1977) займає особливе місце. Особливе, тому що звернувся він до творів української літератури в середині 1970-х років, коли «застій» міцнів з кожним днем, коли для партійної верхівки пріоритетними були твори про трудові успіхи, героїчні подвиги, мудре партійне керівництво, а якщо режисер обирав літературу, то вона мала бути російською. Щоправда, появи на екрані цих двох фільмів Муратова сприяла впливовість письменника, лауреата престижних премій, академіка, політичного діяча. Як і в його епічних творах, у цій дилогії були ідеологічно правильні акценти, але в оповіді про класову боротьбу на селі домінували побутовізм, барви фольклору, лексична розкіш. А з іншого боку, особливість його творчості в тому, що правильні акценти піддавалися різному трактуванню, через що, наприклад, твір «Правда і кривда», за який автор був удостоєний Ленінської премії, в трактуванні Леся Танюка на сцені Одеського драматичного театру категорично заборонили куратори з КДБ.

Письменник у зрілому віці повертався до свого дитинства. Його дилогія наповнена аурую тепла і світла, саме завдяки цьому, а не ідеологічній складовій, вона увійшла до золотого фонду дитячої літератури. Майстерність письменника проявлялася в умінні передати події початку 1920-х, що розгорталися в селі на Поділлі, через конкретні життєві історії та художньо об'ємні образи – в змалюванні персонажів відчувався персональний досвід автора, його суб'єктивне бачення. Більше того, об'ємність і правдивість образів твору витісняли сам дух пропаганди, були несумісні з нею.

В дилогії «Гуси-лебеді летять» (1964) та «Щедрий вечір» (1967) події показано через сприйняття дитини. Твори не документальні, а художні, проте автор не змінив імен головних героїв – Михайлика, десятирічного хлопчини, його матері Ганни, дідуса Дем'яна, батька Панаса – тобто це розповідь про себе і свою родину. Твори – автобіографічні. Тут і реальні злидні родини, коли чобітки для хлопчика були недосяжною мрією, а Михайликові кортіло кататися на снігу разом з дітьми, тож він побіг на вулицю босий, і добре, що мати схопилася й завершила хлопчика до хати. У «Щедрому вечорі» лиходієм був брат Панаса Володимир: коли батько Михайлика нарешті повернувся з війни, родичі несправедливо поділили дідишну, забравши в Панаса й Ганни хату, яку тут же розібрали, а їм залишили клуню, де ті змушені були жити.

«– Дме тут з усіх боків, – оглянула мати клуню.

– Зате зверху горобці співають, – зирнув батько вгору, де справді, безтурботно цвірінкаючи, літали живкуни. – Не всякий ось таку розкіш має.

Від цих слів я одразу повеселішав, підняв голову ближче до птиць, а мати зітхнула:

– Тепер і ми, і горобці маємо одне житло. – Далі вона сумно подивилася на щілини між ділями й тихцем попросила вітрів, щоб вони не збирались у нашій оселі, не простудили ні мене, ні тата.

Про себе мати не згадала, і відколи я знаю її, вона найменше турбувалася собою і зверталася до таємних сил

лише тоді, коли вже дуже в'їдалась у тіло чи кісточки якась недуга. Тоді мати говорила їй: «Відійди, хворобо, у нетрі, в болота, у безвість, бо мені треба ділечко робити»».

В цьому коротенькому фрагменті «Щедрого вечора» – характеристики Михайликових батька і матері. В поєднанні лірики й реалізму подано образ хлопчика, який любить зорі у високому небі, запах жита в полі і різних трав у лісі, любить слухати перепілку в житі і стук дятла на старій груші... Як слушно зазначено в тексті на «УкрЛіб»: «У світі дитинства хлопчика неначе

зшилися в одне два начала: казкове і реальне. Так і зростає він серед чудової загадкової природи, вірячи й не вірячи в таємницю жар-птиці, виглядаючи по садках і левадах літо, яке залишає по собі то розквітлі суниці, то стиглі вишні. Михайлик – непосидючий, бешкетливий, і, разом з тим, доброзичливий і чуйний. Є в Михайлика ще одна риса, яка виділяє його з-поміж інших дітей: «слабкість» або «дурість», за словами односельців, неситима – жага до читання. Михайлик читає все підряд, що не встигли докурити в селі. Заради можливості читати він терпить багато прикростей: і нарікання матері, і глузування інших дітей»¹.

А спрага читання Михайлика справді була невідступною. І в першому творі дилогії навіть призвела до трагедії. Запевнивши, що в розграбованому графському замку вже немає бандитів, він вмовив таки свого дідуса Дем'яна поїхати туди по книжки, але саме тоді туди навідалися двоє вершників. Постановник не показує «бандитів» зблизька. Втеча, погоня, постріли – це найдинамічніша сцена в дилогії. Гине від пострілу дідусь Дем'ян, і перший фільм завершується заплаканим обличчям Михайлика, який відчуває свою провину. Муратов спільно з оператором Василям Курачем та композитором Мирославом Скориком зуміли зберегти дух Стельмахової прози. У «Щедрому вечорі» не згладили конфліктів, які існували між двома світами, – батьком Панасом (Віктор Мірошніченко), котрий уособлював нове життя, і його зажерливим братом Володимиром (Семен Лихогоренко), котрий повторював, що цар за кордоном збере військо і знищить більшовиків. Батько, на відміну від дружини й Михайлика, після несправедливого розподілу майна хоче разом з дружиною і сином залишити рідні місця й податися на Херсонщину, де він воював з ворогами радянської влади. Надумавши їхати туди, хотів спродати своє господарство. Зворушує сцена торгів, куди Панас

Афіша до фільму «Гуси-лебеді летять». Режисер Олександр Муратов. Кіностудія ім. О. Довженка, 1974.

¹ <https://www.ukrlib.com.ua/review/book.php?bookid=740>

Кадр з фільму «Щедрий вечір». Режисер Олександр Муратов. Кіностудія ім. О. Довженка, 1977.

Валерій Шептекіта у фільмі «Щедрий вечір».

привів продати свою кобилу, – торг не вийшов, бо, коли батько відійшов, Михайлик гудить потенційному покупцеві свій товар. Те саме сталося, коли зажерливий Володимир прийшов домовитися про купівлю землі: хлопець пустив шпильку покупцеві, й той ретирувався. А однокласниці Михайлика дівчинці Любі таки вдалося вмовити батька не їхати «аж туди, де зовсім немає лісів». Батьки зібрали толоку і збудували хату, встигли до холодів. Та якогось вечора, коли все село зійшлося в клубі на самодіяльну виставу, ще один лиходій, ворог радянської влади, підпалив нову хату, а коли збіглися люди, стріляв у них, цілився і в Панаса, але скінчилися патрони.

Попри згадані конфлікти й біди, у фільмі збережено баланс між ними та дитячим світовідчуттям: сцени з дітьми подаються переважно в ліричному ключі, кінематографісти в різний спосіб відтворюють дитячу уяву та спостережливість. Оповідь від імені Михайлика – оптимістична. А завершальною кодою «Щедрого вечора» є спів української колядки щедрувальниками, знятими загальним планом на засніженому просторі.

Окрасою обох фільмів стали акторські роботи: Галина Демчук щиро і проникливо зіграла матір, вразивши тонкою акторською лірикою і національною духовністю, а виконавець головної ролі Володя Чубарев, якому випало значне навантаження, постає живою дитиною. Його Михайлик, хоч і бідний, але щасливий – він здатний бачити диво у буденних речах, а тому кожен день для нього – свято. Винятковою природності актор Володимир Олексієнко органічний в ролі дідуса Дем'яна. Федір Стригун зіграв Себастьяна – голову комнезаму, Михайлик любить його за приязню і веселу вдачу. В другому фільмі до акторського ансамблю приєднався Віктор Мірошніченко (батько Михайлика) – в його малюнку ролі є чимало барв: і гумор, і твердість характеру, й гаряча нестримність в епізоді, коли згаданий брат заявив йому, що хоче зрізати грушу на їхньому городі, бо «її садив батько, тому і він має на неї право». У стрічці «Гуси-лебеді летять» Михайлик став мимовільним свідком ще одного гострого протистояння. До голови комнезаму за характеристикою прийшов Юхрим Бабенко (Валерій Шептекіта) – тип, що лексикою й бажанням крутійства нагадує Голохвастова. Він каже, що «тепер кожна людина має право на характеристику лічності». Себастьян рубає правду в очі пройдисвіту.

Чим цінна кінодиалогія Муратова сьогодні? Безперечно, на-

самперед національно виразними характерами. Герої – цікаві індивідуальності, й разом з тим є типажами – уособленням тих чи тих рис національного характеру. Тяглість цього способу письма можна простежити від Гоголя. Йї не тільки тому, що і в «Ночі на Різдво», і в «Щедрому вечорі» фігурують гурти колядників. Звісно, не слід порівнювати міфологізм Гоголя і наближену до реалізму лірично забарвлену Стельмахову прозу. Але спільне, що їх поєднує, – це українська людність, яка уособлює свій історичний час. А також фантастичне в дитячій свідомості. А ще – почуття гумору, зачарованість Україною, її розкішною природою, квітучими садами, лісами, літніми щедротами землі і зимовими снігами, що вкривають землю, аби влітку колосилися ниви. Тяглість такої традиції присутня в Довженковій «Зачарованій Десні» і в Стельмахових дитячих повістях. Кінематографісти вловили стиль, настрої, наповнили стрічки атмосферою часу.

Фільми передають дух творів письменника. Сприяють цьому портретні характеристики персонажів, картини пейзажу, що домінують над мізерією негативних персонажів, і прониклива музика Мирослава Скорика. Немає тут солодкавості – своєю атмосферою і настроєм фільми Муратова тотожні прозі.

Михайло Стельмах відкидав звинувачення в «патріархальщині» та «сентиментальності», бо, на його думку, «холодноокість збіднює і світ, і душу навіть дуже розумним людям»².

... У методичних рекомендаціях для вчителів та учнів з нагоди сторіччя Михайла Стельмаха співробітники бібліотеки радили «запропонувати читачам написати листа головному герою повісті, провести дискусію на тему: «Скарби людського духу в автобіографічних повістях Михайла Стельмаха» та інші слушні заходи³. Але чомусь не згадали про кінодиалогію О. Муратова й не рекомендували учням її переглянути. А шкода. Оптимістична проза, пронизана світлом і теплом стосунків у родині Михайлика, знайшла своє адекватне втілення в її екранізації.

2 Стельмах М. П. Гуси-лебеді летять...; Щедрий вечір : повісті : для серед. та ст. шк. віку. Київ : Веселка, 1993. С. 167.

3 Слова, подібні хлібу й солі... Методичні поради до 100-річчя від дня народження Михайла Стельмаха <https://chl.kiev.ua/pdf/%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D1%85.pdf>